

QO'QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

PEDAGOGIKA
PEDAGOGY

INKLYUZIV TA'LIMNI DAVLAT SIYOSATI DARAJASIGA KO'TARILISHI

Umarova Saboxon Minavvarovna

QDPI Maxsus pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya Ushbu maqolada Inklyuziv ta'lim - nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim turli xil ehtiyojli bolalarni ta'lim olishi xaqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'lar: Inklyuziv, aqli zaif, ruhiy rivojlanishi sustlashgan, nutqida, ko'rishida va eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, logoped, autizm, integrasiya

ПОДНЯТИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОВЕНЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Аннотация В данной статье приводятся мнения об инклюзивном образовании - устранении барьеров между детьми-инвалидами и здоровыми, включении детей с особыми потребностями в общеобразовательный процесс, который направлен на адаптацию детей с особыми потребностями к социальной жизни, независимо от дефектов развития подростков или экономических трудностей.

Ключевые слова: Инклюзивный, умственно отсталый, умственно отсталый, дети с нарушением речи, зрения и слуха, логопед, аутизм, интеграция.

ELEVATION OF INCLUSIVE EDUCATION TO THE LEVEL OF STATE POLICY

Abstract In this article, there are opinions about Inclusive education - the elimination of barriers between disabled and healthy children, the inclusion of children with special needs in the general education process, which is aimed at adapting children with special needs to social life, regardless of the defects in adolescent development or economic difficulties.

Key words: Inclusive, mentally retarded, mentally retarded, speech, vision and hearing impaired children, speech therapist, autism, integration

KIRISH

Bugun dunyoda nogironligi bo‘lgan qariyb 1 milliardga yaqin shaxs borligiga e‘tibor qaratsak, bu chindan dolzarb masala ekani ko‘zga tashlanadi.

Dunyoda inson huquqlari degan oliy tushuncha bor. Bu har bir kishining jamiyatda mavjud barcha imkoniyatlardan birdek va barcha qatori teng foydalana olishini anglatadi. Imkoniyati cheklangan, nogironligi bor insonlar ham shular jumlasidan. Jamiyat bunday kishilarni boricha qabul qilib, teng munosabatda bo‘lishga o‘rganmas ekan, mamlakatda inson huquqlari kafolati to‘laonli ta‘minlangan, deb bo‘lmaydi. Ayniqsa, bugun dunyoda nogironligi bo‘lgan qariyb 1 milliardga yaqin shaxs borligiga e‘tibor qaratsak, bu chindan dolzarb masala ekani ko‘zga tashlanadi.

Shu bois, yurtimizda nogironligi bo‘lgan shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, huquq va manfaatlarini himoya qilish, jamiyatda munosib o‘rin egallashiga to‘siqsiz muhit yaratish davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Bu borada qonuniy asoslar mustahkamlanib, qator farmon va qarorlar qabul qilinmoqda. Maqsad hayotiy faolligini oshirish orqali imkoniyati cheklangan insonlarni umidsizlik hamda ishonchsizlik kayfiyatidan xalos etish, yashashga ishtiyoqini oshirish hamda boshqalar qatori jamiyatda o‘z o‘rnini egallashiga ko‘maklashishdan iborat.

Bu borada har bir yo‘nalishga jiddiy e‘tibor qaratilayotgani boisi shunda. Ulardan biri, albatta, inklyuziv ta‘limni rivojlantirish masalasidir. Hozir nogironligi bo‘lgan bolalarning umumta‘lim maktablariga integratsiyalashuvi inklyuziv ta‘lim tizimi rivojidadagi tabiiy bosqichga aylangan. Bu jamiyat va davlat tomonidan nogironligi bo‘lgan bolalarga nisbatan munosabatni qayta ko‘rib chiqish, nafaqat ularning huquqlari tengligini tan olish, balki bunday bolalarga turli sohalar, jumladan, ta‘limda ham keng imkoniyatlarni taqdim etish majburiyati bilan bog‘liq.

ADABIYOTLAR TAXLILI

Imkoiniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta‘limga jalb qilish bo‘lajak defektologlarda pedagogik mas‘uliyatni shakllantirish samaradorligini takomillashtirishning pedagogik asoslari bo‘yicha dunyodagi yetakchi olimlar o‘z izlanishlarini olib borishgan. Ushbu izlanishlar asosan defektologning pedagogik mas‘uliyatini tuzilishini o‘rganish, ishlashga undovchi motivlarni bilish bo‘lajak defektologlarga pedagogik mas‘uliyatni samaradorligini oshirish muammolarini psixologik jihatdan oqilona hal qilishga qaratilgan bo‘lib, rus olimlaridan B.G.Ananyev, N.V.Kuzmina, A.A.Rean, E.I.Stepanova, shuningdek P.A.Prosetskiy, E.M.Nikireyev, V.A.Slastenin, V.A.Yakunin va boshqalarning asarlarida kuzatuvlarning katta empirik materiallari to‘plangan, tajribalar natijalari va bu borada nazariy umumlashmalar berilgan. Shuningdek, B.G.Ananiev, S.L.Rubinshteyn, M.Argil, V.G.Aseev, L.I.Bojovich, K.Levin, A.N.Leonyev, Z.Freyd va boshqalar olimlar pedagogik mas‘uliyat muammosining murakkabligi va ko‘p qirraliligi uning mohiyatini, tabiatini, tuzilishini tushunishga, shuningdek uni o‘rganish usullariga yondashganlar.

TADQIQOT METODOLOGIYASI:

Ta‘lim bilim berish, malaka va ko‘nikmalar hosil qilish jarayoni bo‘lib, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasidir. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida “Ta‘lim olish har bir insonning huquqi” ekani belgilab qo‘yilgan. Bosh qonunimizda ham bu kafolatlanadi. Shunday ekan, imkoniyati cheklangan bolalar boshqalar singari bir xil sharoitda ta‘lim olishga haqli. Gap faqat ularga bilim berish emas, balki sifatli ta‘lim olishi uchun barcha zarur sharoitlarni yaratib berish haqida bormoqda. Ya‘ni nogironligi bo‘lgan bolalar ham sog‘lom o‘g‘il-qizlar kabi qiynalmasdan maktabga borishi, ta‘lim olishning barcha imkoniyatlariga ega bo‘lishi, darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari yetishmovchiligiga duch kelmasligi zarur.

TAHLILLAR VA NATIJALAR:

O‘zbekistonda oilaviy sharoitidan qat‘i nazar, barcha bolalar davlat umumta‘lim maktablariga qatnaydi. Bu davlat tomonidan kafolatlangan. Ammo yaqin yillargacha imkoniyati cheklangan bolalarning boshqa sog‘lom bolalar bilan teng sharoitda o‘qiyotgani bilan maqtana olmasdik. 2020-yilgi statistikaga ko‘ra, yurtimizdagi 3,2 mingdan ortiq umumiy o‘rta ta‘lim maktabida 13 mingga yaqin o‘quvchi inklyuziv ta‘lim bilan qamrab olingandi. Bu boradagi kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida 2020-yildan inklyuziv ta‘limga jiddiy e‘tibor qaratildi.

Jumladan, 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan yangi tahrirdagi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonunga ilk bor inklyuziv (uyg‘unlashgan) ta‘lim tushunchasi kiritildi. O‘zbekiston umumta‘lim maktablarida inklyuziv ta‘limni joriy etish rejasi belgilab olindi. Unga ko‘ra, 2025-yilgacha alohida ta‘limga ehtiyoji bor bolalarning 40 foizi odatiy maktablarga jalb qilinishi ko‘zda tutilgan. Buning uchun jadal amaliy harakatlar qilinyapti. BMTning "Bola huquqlari to‘g‘risida”gi konventsiyasi, Nogironlar huquqlari haqidagi deklaratsiyasi xalqaro tajribani o‘rganishda qo‘l kelmoqda. Davlatimiz rahbarining BMT Inson huquqlari bo‘yicha kengashining 46-sessiyasida bildirgan, imkoniyati cheklangan shaxslarning o‘z qobiliyatini to‘la ro‘yobga chiqarish masalalari bo‘yicha mintaqaviy kengash tuzish borasidagi taklifini esa nogironligi bo‘lgan kishilar himoyasiga qaratilgan yana bir katta tashabbus, deyish mumkin.

Shu o‘rinda inklyuziv ta‘lim tushunchasiga to‘xtalsak. Ushbu so‘z “uyg‘unlashmoq”, “uyg‘unlashtirmoq”, “qamrab olmoq”, “jalb qilmoq” ma‘nolarini beradi. Ya‘ni u alohida e‘tiborga muhtoj bo‘lgan va oddiy bolalar o‘rtasidagi to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilgan ta‘lim shaklidir. Bunda rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar va iqtisodiy qiyinchiliklardan qat‘i nazar, imkoniyati cheklangan bolalar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo‘naltirilgan o‘quv jarayoniga jalb etiladi. Shuningdek, ushbu ta‘lim tizimida imkoniyati cheklangan bolalarning maktablarga kelishi uchun to‘siqsiz muhit yaratish, yangi maktablarni xuddi shunday sharoitlar bilan qurish, pedagog kadrlar tayyorlash, o‘quv bazasini takomillashtirish talab etiladi.

XULOSA

Inklyuziv ta‘lim rasmiy ta‘lim tushunchasidan ancha kengroq. Bu ta‘limda ko‘proq o‘qish, o‘rganish uchun imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlanadi. Bu esa maktab o‘qituvchisi va inklyuziv bog‘cha tarbiyachisi zimmasiga katta mas‘uliyat yuklaydi. Ya‘ni

inklyuziv ta‘limda o‘qituvchining kasbiy mahorati bosh omil hisoblanadi. U inklyuziv tafakkurga ega bo‘lishi va ta‘lim sifati mas‘uliyatini o‘z zimmasiga olishi shart.

Yana bir omil — hamkorlikni yo‘lga qo‘yish. O‘qituvchilar uchun hamkorlik va o‘zaro fikr almashish muhim. U o‘z faoliyatini tizimli baholab borishi, malakasini muntazam oshirishi, alohida ta‘lim ehtiyojlari bor bolalarning intizomli va muassasalararo guruhlar bilan samarali ishlashi uchun liderlik hamda boshqaruv malakalarini qo‘llash, muammolarni birgalikda hal qilish, keng qamrovli maktab hamkorligini yo‘lga qo‘yish kabi xislatlarga ega bo‘lish kerak.

Inklyuziv ta‘limning o‘ziga xos muhim jihati shundaki, bolalar va o‘qituvchi bir-biridan o‘rganishadi hamda muammolarni birga hal etishadi. Bu ta‘lim bir tomonlama bo‘lmasligi kerak. Demak, inklyuziv ta‘limda pedagog mahorati muhim ahamiyatga ega. Ya‘ni umumta‘lim maktabiga boradigan imkoniyati cheklangan bolalarga o‘qituvchi alohida yondashishi kerak bo‘ladi. Kichik sinf o‘quvchilari nogironligi bor bolalar haqida hech qanday tasavvurga ega bo‘lmaydi. Ularning ustidan kulmaslik kerakligini, ular ham boshqalar qatori oddiy odam ekanini, faqat sal kuchsizroq ekanini tushunishmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.Sh.Shomaxmudova “Maxsus va inklyuziv ta‘lim” uslubiy qo‘llanma.
2. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston
3. Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi
4. to‘g‘risida”gi farmoni. T.: “Adolat”, 2017-yil.
5. Sharipova D.D. Agar bolam sog‘lom bo‘lay desangiz . Toshkent “ ILM ZIYO” – 2006
6. V.Raxmonova . Maxsus pedagogika:Mutaxassislikka kirish// o‘quv qo‘llanma , G‘.G‘ulom-2004
- 5 S.M. Umarova “ Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarining klinik asoslari” o‘quv qo‘llanma T – 2020
- 6 Minavvarovna, Umarova Saboxon. "Basic pathology of children ‘s brain." Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan 1.6 (2023): 271-276.
7. Minavvarovna, Umarova Saboxon. "The main types of human work and their impact on the human body." Journal of new century innovations 20.4 (2023): 74-78.